

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Кафедра сучасної української мови

Лексика в системі діалектологічних досліджень
(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА
навчальної дисципліни за вибором
підготовки аспіранта
(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

Чернівці
2016

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО:

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(повне найменування вищого навчального закладу)

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Руснак Наталія Олександрівна – доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
„Лексика в системі діалектологічних досліджень”
 (за вимогами ECTS)

Мета – ознайомити слухачів з будовою національної української мови, з’ясувати роль діалектної мови в становленні літературної, увиразнити роль діалектної лексики у відтворенні духовної та матеріальної культури нації.

Предмет вивчення навчальної дисципліни – специфіка лексики буковинських говірок.

Курс II	Галузь знань	Характеристика навчальної дисципліни
Семестр – 1 Кількість кредитів ECTS – 3 Тижневих годин – 4	03 <u>Гуманітарні науки</u>	<i>Тип:</i> за вибором <i>Загальна кількість годин</i> – 90 год. Аудиторних – 60 год. Лекції – 30 год. Практичні заняття – 30 год. Самостійна робота – 30 год.

Завдання – усвідомити наукові положення про діалектологію як науку про територіальний різновид національної мови, основну одиницю діалектології – діалектизм, типи діалектизмів, про єдність мови і мислення, яку вербалізує назва, про культурологічний характер діалектної лексики, про роль і місце культурних термінів у лексичній системі говірок, архетипний характер культурних обрядових термінів.

Компетенції, якими має оволодіти аспірант у процесі вивчення навчальної дисципліни:

знати: будову національної мови, типи діалектизмів відповідно до мовних рівнів, типологію лексичних діалектизмів, характеристику лексичних діалектизмів за походженням, активним та пасивним складом, культурну (матеріальну) термінологію, культурну (обрядову) термінологію;

вміти: аналізувати діалектну лексику, визначати типи діалектизмів, виявляти внутрішню форму назви.

Форми проведення занять: лекції, практичні заняття, самостійна робота (ІНДЗ). Організація роботи слухачів передбачає поняттєво-категоріальний масив з кожної теми, контрольні питання та самостійні завдання, роботу з науковою та довідковою літературою, а також розв’язання проблемних ситуацій та дослідно-творчих завдань.

Поточний контроль: здійснюється на заняттях через індивідуальне і фронтальне усне опитування, бліц-опитування; письмові самостійні роботи (реферати, есе); ведення термінологічного словника; практичні, індивідуальні та самостійні завдання; робота з діаграмами, графіками, схемами; розв’язання творчих задач; взаємоконтроль слухачів у парах і групах; самоконтроль тощо. Особливого значення набуває тестова форма контролю та оцінювання навчальних досягнень аспірантів. Вид семестрового контролю: модульні контрольні роботи, залік.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
(СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ)
з навчальної дисципліни
„Комунікативно-інтенційний простір
українськомовного дискурсу”
(II курс – 1 семестр)

№ п / п	Зміст	Лекції	Практ. заняття	Інд. роб.	Самост. робота	Разом
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Діалектологія – наука про територіальний різновид національної української мови						
1.1.	Тема 1. Роль діалектної мови в становленні літературної мови	2	2	–	3	7
1.2.	Тема 2. Аспекти діалектологічних досліджень	2	2	–	3	7
1.3.	Тема 3. Діалектна лексика – джерело культурологічних знань	2	2	–	–	4
Модульна контрольна робота № 1						
Змістовий модуль 2. Вивчення лексики буковинських говірок						
1.4.	Тема 1. Динамічні процеси в лексиці українських говірок Північної Буковини	2	2	–	3	7
1.5	Тема 2. Обрядова весільна лексика в буковинських говірках	2	2	–	3	7
1.6	Тема 3. Лексика поховального обряду в буковинських говірках	2	2			4
1.7	Тема 4. Лексика родильного обряду в буковинських говірках	3	3	–	3	
1.8	Тема 5. Назви страв у буковинських говірках	2	2	–	3	7

1.9	Тема 6. Назви напоїв у буковинських говірках	2	2	–	3	7
2.0	Тема 7. Паремії буковинців – виразники ментальності нації	2	2		3	7
2.1	Тема 8. Релігійні народні назви у буковинських говірках	2	2			4
2.2	Тема 9. Роль діалектизмів у творах буковинських письменників	2	2		3	7
2.3	Тема 10. Запозичена лексика в буковинських говірках	2	2		3	7
2.4	Тема 11. Ареальне мовлення як об'єкт лінгвістичних студій	3	3			6
Модульна контрольна робота № 2						
Усього годин		30	30		30	90

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ДІАЛЕКТОЛОГІЯ – НАУКА ПРО ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РІЗНОВИД НАЦІОНАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Тема 1. Роль діалектної мови в становленні літературної мови

Будова національної української мови.. Українська діалектна мова. Середньонаддніпрянський діалект – основа літературної мови. Територіальний та соціальний діалекти.

Тема 2. Аспекти діалектологічних досліджень

Будова національної української мови. Українська діалектна мова. Середньонаддніпрянський діалект – основа літературної мови. Територіальний та соціальний діалекти.

Тема 3. Діалектна лексика – джерело культурологічних знань

Інформативність лексичного рівня. Поняття про культурні терміни. Дублети як вияв синонімії. Класифікації діалектної лексики.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ БУКОВИНСЬКИХ ГОВІРОК

Тема 1. Динамічні процеси в лексиці українських говірок Північної Буковини

Динамічні процеси в мові. Динамічні процеси в українській діалектній мові. Розвиток лексики українських говірок Північної Буковини в кінці XIX –XX ст.

Тема 2. Обрядова весільна лексика в буковинських говірках

Специфіка культурних обрядових термінів. Назви предметів матеріальної культури, залучених до весільного обряду. Назви понять духовної культури (весільного обряду).

Тема 3. Лексика поховального обряду в буковинських говірках

Назви понять, пов'язаних з покійником. Динаміка народних вірувань, пов'язаних з покійником. Мовні вияви культу мертвих.

Тема 4. Лексика родильного обряду в буковинських говірках

Буковинська родильна термінологія. Табуйовані назви в родильній обрядовості. „Народні обереги” (застереження), пов'язані з вагітною жінкою.

Тема 5. Назви страв у буковинських говірках

Назви страв рослинного походження у буковинських говірках. Номінації страв тваринного походження у буковинських говірках. Назви рідких страв у буковинських говірках. Назви десертних страв у буковинських говірках.

Тема 6. Назви напоїв у буковинських говірках

Назви алкогольних напоїв у буковинських говірках. Назви неалкогольних напоїв у буковинських говірках. Динаміка в тематичній групі лексики назви напоїв.

Тема 7. Паремії буковинців – виразники ментальності нації

Поняття про паремії. Класифікація паремій. Специфіка народних побажань. Аналіз прислів'їв з опорним слово – назвою рослин.

Тема 8. Релігійні народні назви у буковинських говірках

Класифікації релігійної лексики. Залишки попередніх світоглядних систем у релігійній народній термінології. Релігійні назви, пов'язані з матеріальною культурою. Релігійні назви, пов'язані з духовною культурою

Тема 9. Роль діалектизмів у творах буковинських письменників

Роль діалектизмів у ідіостилі письменника. Типи діалектизмів у творах буковинських письменників. Діалектизми у драматичних творах буковинських письменників кінця ХІХ– початку ХХ ст..

Тема 10. Запозичена лексика в буковинських говірках

Класифікація діалектної лексики за походженням. Запозичена лексика в тематичній групі лексики назви страв і напоїв. Запозичена лексика – свідчення історичного поступу краю.

Тема 11. Ареальне мовлення як об'єкт лінгвістичних студій

Багатоголосся" українського діалектного мовлення. Діалектне членування Буковини. Фонетичні особливості буковинських говірок. Граматичні ознаки буковинського діалекту. Особливості розмовного мовлення (літературного та діалектного).

Методичне забезпечення

1. Руснак Н.О. Когнітивна модель „ткацтво” у діалектних текстах/ Н.О. Руснак // Записки з українського мовознавства : зб. наук. пр. – Одеса : Астропринт, 2004. – Вип. 14: Укр. мова в синхронії та діахронії – С. 145–152.
2. Руснак Н.О. Когнітивні параметри діалектного тексту / Н.О. Руснак // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / [уклад. А. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : Дон УН, 2009. – Вип. 18. – С. 207–212.
3. Руснак Н.О. Креативний характер мовомислення буковинців у діалектних текстах-легендах / Н.О. Руснак // Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції “Семантика мови і тексту”, (26–28 верес. 2006 р.) – Івано-Франківськ : Вид.-дизайнер. від. ціт, 2006. – С.164–166.
4. Руснак Н.О. Лінгвальний статус діалектного тексту / Н.О. Руснак // Українське мовознавство : зб. наук. пр. – К. : Вид. дім Дмитра Бурого, 2004. – Вип. 29–30. – С. 186–190.
5. Руснак Н.О. Лінгвістичні особливості обрядового діалектного тексту крізь культурно-національну призму / Н.О. Руснак // Славянские языки: системно-описательный и социокультурный аспекты исследования: в 2 ч. : материалы междунар. науч.-метод. конф., (Брест, 17–18 нояб. 2005 г) / М-во образования респ. Беларусь, Брест. гос. ун-т им. А.С. Пушкина. – Брест, 2005. – Ч. 1. – С. 209–213.
6. Руснак Н. О. Лінгво-когнітивний статус порівняльних фразеологізмів в українській мові / Н.О. Руснак // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : зб. наук. пр. – Чернівці, 2001. – Вип. 107. – С. 64–70.
7. Руснак Н.О. Магічне мислення носіїв буковинських говірок / Н.О. Руснак // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : зб. наук. пр. / [наук. ред. Б.І. Бунчук]. – Чернівці : Рута, 2008. – Вип. 428–439: Слов’янська філологія. – С. 180–185.
8. Руснак Н.О. Мовомислення буковинців крізь весільні обрядові пісні / Н.О. Руснак // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : зб. наук. пр. – Чернівці : Рута, 2002. – Вип. 146–147. – С. 217–223.
9. Руснак Н.А. Обряды календарно-зимнего цикла на Гуцульщине: колядки с. Стебни Путильского района Черновицкой области / Н.О. Руснак // Тезисы Междунар. науч. симпозиума „Актуальные тенденции в исследовании славянских языков, литератур и культур” (Клуж-Напока, Румыния, 19–20 июня 2008 г). – Клуж-Напока, 2008. – С. 59–60.
10. Руснак Н.О. Паремійні вирази з опорним словом релігійної тематики: психолінгвістичний аспект / Н.О. Руснак, Л.М. Томусяк // Біблія і культура: зб. наук. ст. / [за ред. А.Є. Нямцу]. – Чернівці: Рута, 2001. – Вип. 3. – С. 294–

Рекомендована література

Базова

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія / Степан Пилипович Бевзенко. — К.: Вища школа, 1980. — 246 с.
2. Бичко З. Назви одягу та взуття в наддністрянському говорі/ З. Бичко// Діалектологічні студії.1 : Мова в часі і просторі / [відп. ред. П. Грищенко, Н.

- Хобзей]. — Львів : Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ, 2003. — С. 276—281.
3. Бігусяк М. Із спостережень над весільною лексикою гуцульського говору / Михайло Бігусяк // Гуцульські говірки: лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / [відп. ред. Я.В.Закревська (НАН України. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича)]. — Л., 2000. — С. 125—148.
 4. Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічне дослідження / В.К.Борисенко [АН УРСР, Ін-т мист. — фльклору та етнографії; відп. ред. М.М. Пазяк]. — К. : Наук. думка, 1988. — 192 с.
 5. Вакалюк Я.Ю. Весільна лексика в українських говорах Прикарпаття / Я.Ю.Вакалюк // Структура українських говорів : зб. ст. — К. : Наук. думка, 1982. — С.126—128.
 6. Василечко Л. Таїна весільного обряду/ Л. Василечко. — Івано-Франківськ: Тіповіт, 2006. — 127с.
 7. Виноградова Л.Н. Вербальне компоненти обрядового комплексу (влияние фольклорного текста на структуру, семантику и терминологию обряда) / Л.Н. Виноградова // Язык культуры : семантика и грамматика / [отв. ред. С.М.Толстая]. — М. : Индрик, 2004. — С. 217—236.
 8. Войтюк Л. Функціональне значення поліського весільного печива / Л.Войтюк // Народна творчість та етнографія. — 2004. — №6. — С.98 — 102.
 9. Герман К.Ф. Українські говірки Буковини / К.Ф. Герман // Проблеми історії та культури української мови : зб. наук. пр. — Чернівці : Рута, 1995. — С. 43—57.
 10. Герман К.Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті : Фонетика, фонологія / Костянтин Федорович Герман. — Чернівці : Рута, 1995. — 391 с.
 11. Глібчук Н. Із спостережень над весільною лексикою у наддніпрянських та надсянських говірках / Н. Глібчук // Вісник Львів. ун-ту. Серія філологічна. — 2004. — Вип. 34. — Ч.ІІ. — С.120 — 126.
 12. Глуховцева К.Д. Динаміка українських східнослобожанських говірок: монографія / Катерина Дмитрівна Глуховцева. — Луганськ : Альма-матер, 2005. — 592 с.
 13. Горбач О. Зібрані статті 8. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія / Олекса Горбач — Мюнхен, 1997. — 382 с.
 14. Гримашевич Г. Етнолінгвістичний аспект дослідження номінації одягу та взуття у говірках Середнього Полісся / Г.Гримашевич // Етнолінгвістичні студії. 1. — Житомир : Полісся, 2007. — С.77—90.
 15. Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики / П.Ю. Гриценко / [відп. ред. І.Г. Матвіяс]. — К. : Наукова думка, 1990. — 270 с.
 16. Грозовська Н. Номінації приданого у весільному обряді Середньої Наддніпрянщини/ Н. Грозовська // Придніпровський науковий вісник. Філологія. Педагогіка. — Дніпропетровськ, 1997. — № 56 (57). — С.6—10.
 17. Грозовська Н. Термінологія весільного обряду середньо- наддніпрянського регіону (Київська, Полтавська, Черкаська області) : автореф. дис. на здобуття

- наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Н. Грозовська. — Запоріжжя, 1998. — 20 с.
18. Гуйванюк Н.В. Архетип міфологічного та магічного мислення українців / Н.В. Гуйванюк, Н.О. Руснак // *Ukrainistika na prahu noveho stoleti a tisicileti : problemu jazyka, literatury a kultury. I.Olomoucke symposium ukrainistu : Sbornik prispevku.* — Olomouc, 2001. — S. 280—286.
 19. Гуйванюк Н.В. Буковинські етнографізми у мові творів Юрія Федьковича та Сидора Воробкевича / Н. Гуйванюк, Н. Шатілова // *Наук. вісн. Чернів. у-ту : зб. наук. пр.* — Чернівці : Рута, 2005. — Вип. 274—275 : *Слов'янська філологія.* — С. 300—306.
 20. Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / [АН України, Ін-т суспільних наук; відп. ред. Я.В.Закревська]. — Львів, 2000. — 364 с.
 21. Дзендзелівський Й.О. Спостереження над народною етимологією в українській мові / Й.О. Дзендзелівський // *Дослідження з української діалектології : зб. наук. пр. / АН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; [відп. ред. П.Ю. Гриценко].* — К. : Наукова думка, 1991. — С. 6—82.
 22. Дроботенко В. Ареальна характеристика назв осіб учасників весільного обряду / В.Дроботенко // *Волинь – Житомирщина : Історико-філологічний збірник з регіональних проблем,* 2001. — №6. — С. 202 — 208.
 23. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика : деякі аспекти досліджень / В.В. Жайворонок // *Мовознавство.* — 2001. — № 5. — С. 48—63.
 24. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика : нариси : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Віталій Вікторович Жайворонок. — К. : Довіра, 2007. — 262 с.
 25. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови / Федот Трохимович Жилко. — К. : Рад. шк., 1966. — 307 с.
 26. Жовтобрюх М.А. Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів / М.А.Жовтобрюх // *Мовознавство.* — 1973. — № 1. — С. 3—15.
 27. Здоровега Н. І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні / Н. І. Здоровега. — К. : Наук. думка, 1974. — 160 с.
 28. Кобилянський Б.В. Діалект і літературна мова (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови) / Броніслав Володимирович Кобилянський. — К. : Рад. шк., 1960. — 276 с.
 29. Кожолянюк Г.К. Етнографія Буковини / Георгій Костянтинович Кожолянюк. — Чернівці : Золоті литаври, 1999. — Т.1. — 384 с.
 30. Колісник І.С. Місцева хліборобська лексика буковинських говірок / І.С. Колісник // *Діалектологічний бюллетень / [відп. ред. Ф.Т.Жилко].* — Вип. 8. — С. 64—71.
 31. Руснак Ю. Назви головних уборів нареченої у буковинських говірках / Юлія Руснак // *Наук. вісник Чернів. нац. ун-ту : зб. наук. пр. / наук. ред. Б.І. Бунчук.* — Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2010. — Вип. 496—497.

Слов'янська філологія. — С101—107.

32. Тищенко Л. Атлас побутової лексики південнословобожанських говірок / Лариса Тищенко // Діалектологічні студії. 6. Лінгвістичний атлас – від створення до інтерпретації / [відп. ред. : П. Грищенко, Н. Хобзей]. — Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2006. — С. 155—165.
33. Толстая С. Из полесской обрядовой лексики : *нашлось дитя* / С. Толстая // Український діалектологічний збірник / [ред. П.Ю.Грищенко]. — К. : Довіра, 1997. — Кн. 3. : Пам'яті Тетяни Назарової — С. 287—293.

Додаткова

1. Ажнюк Б. М. Мовні явища як етнокультурна цінність / Б.М.Ажнюк. — К.: Наук. думка, 1992.
2. Ашукин Н С. Крылатые слова / Н.С.Ашукин, М.Т.Ашукина. — М. : Худ. лит-ра, 1987
3. Бартминьский Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике / Е. Бартминьский; [пер. с пол., отв. ред. С. Н. Толстая]. — М. : Индрик, 2005. — 528 с
4. Белецкий А.А. Принципы этимологических исследований / К. : Наук. думка, 1950.
5. Бігусяк М. Семантика обрядових символів у говірках Івано-Франківщини / Михайло Бігусяк // Семантика мови і тексту: матеріали ІХ Міжнар. конф., (Івано-Франківськ, 26–28 верес. 2006 р.). — Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. — С. 230–233.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу / О. Воропай. — К. : Оберіг, 1991.
7. Герман К.Ф. Походження етноніма „гуцул” та топоніма „Гуцульщина” / К.Ф. Герман // Гуцули буковинського краю : реалії. проблеми, перспективи розвитку. — Вижниця, 1994. — С. 111–113.
8. Етимологічний словник української мови. У 7 т. / [ред. О.С.Мельничук та ін.]. — К. : Наук. думка, 1982 – 1982 – 2012.
9. Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / [АН України, Ін-т суспільних наук; відп. ред. Я.В.Закревська]. — Львів, 2000. — 364 с.
10. Дзендзелівський Й.О. Спостереження над народною етимологією в українській мові / Й.О. Дзендзелівський / Дослідження з української діалектології: зб. наук. пр. / АН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; [відп. ред. П.Ю. Грищенко]. — К.: Наукова думка, 1991. — С. 6–47.
11. Етимологічний словник української мови. У 7 т. / [ред. О.С.Мельничук та ін.]. — К. : Наук. думка, 1982 – 1982 – 2012.
12. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури : слов. — довід. — К. : Довіра, 2006. — 703 с.
13. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень /В.В.Жайворонок// Мовознавство. — 2001. — №5. — С. 48–63.
14. Кожолянко Г.К. Етнографія Буковини / Г. К. Кожолянко. — Чернівці : Золоті

- литаври, 2001. – Т.2. – 424 с.
15. Кононенко В.І. Рідне слово / В.І.Кононенко. – К. :Богдана. 2001.
 16. Потапенко О.І. Етимологія української мови / О.І.Потапенко, Л.П.Кожуховська, Л.Е.Довбня, Т.В.Чубань, Т.М.Левченко. – К. : Міленіум,2003. – 204 с.
 17. Словник символів культури України / за ред. В.П.Коцура, О.І.Потапенка. – К. : Міленіум, 2002.
 18. Скляренко В.Т. Етимологічні розвідки / В.Т.Скляренко. – Мовознавство. – 1994. – №4. – С. 23 –28.
 19. Шухевич В. Гуцульщина. У 4 томах/ В. Шухевич. – Львів, 1899. – Кн.1. – 146 с.
 20. Этимологический словарь славянских языков. В 17 т. / [сост. : О.Н. Трубачев, В.А. Меркулова, Ж.Ж. Варбот и др.] – М. : Наука, 1974 – 1990.

Інформаційні ресурси

1. Український правопис (повний текст, роз'яснення) // <http://slovoua.com/pravorup>
2. Довідник з української мови // <http://javot.net/mova/glav.htm>
3. Електронний підручник з української мови // <http://www.mova.info/pidruchn.aspx>
4. Літературне місто. Онлайн-бібліотека української літератури. Освітній онлайн-ресурс // <http://litmisto.org.ua>
5. Офіційний сайт Української мови // <http://ukrainskamova.at.ua>
6. Істрія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. Розділ: Мовознавство // <http://izbornyk.org.ua/links/inmovozn.htm>